

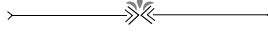
**AVRUPA-MERKEZCİ
SİYASAL PARADİGMANIN
ÇÖKÜŞÜ**

Ahmet TİRFİL

Emin Yayınları: 690

Avrupa-Merkezci Siyasal Paradigmanın Çöküşü

Ahmet TİRFİL

1.Baskı Bursa, Mart 2026

Kapak

Ö. Faruk Özdamar

Baskı ve Cilt

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah. Kurlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 242 28 98, Fax: (0224) 241 25 69

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Avrupa-Merkezci Siyasal Paradigmanın Çöküşü

Ahmet TİRFİL

1. Siyaset 2. Avrupa 3. Sosyal Bilimler

ISBN: 978-625-5901-90-3

Sertifika No: 41427

Merhameti, sevgisi ve emeği ile bana yön ve güç veren,
Annem, merhum Fatma Tirfil'in anısına...

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	5
ÖNSÖZ	9

1. BÖLÜM:

AYDINLANMA'NIN GÖLGESİNDE BATI MEDENİYETİNİN TARİHSEL SERÜVENİ VE ANLAM KRİZİ

1.1. Medeniyetin Tarihsel Tekâmülü.....	17
1.2 Batı Medeniyetinin Entelektüel Kökenleri ve Aydınlanma Süreci	31
1.3 Modernleşme, Bireyselleşme ve Anlam Krizi.....	40
1.4 Kilise ve Modern Zihniyetin Doğuşu	48
1.5 Epistemolojik İlerleme, Vahyin Dışlanması ve Epistemik Sömürgecilik.....	60
1.6 Batı'nın Seküler-Teknolojik Varlık Tasavvuru ve Avrupa Merkezciliği	71

2. BÖLÜM

BATI REFAHININ KARANLIK YÜZÜ: ORYANTALİZM, SÖMÜRGEÇİLİK VE KÖLE TİCARETİ

2.1 Coğrafi Keşif Söylemi ve Batı Refahının Görünmeyen Tarihi	87
2.2 Zihinsel İstila ve Emek Sömürüsü: Oryantalizm, Misyonerlik ve Kapitalist Modernlik	97
2.3 Modern Batı'nın Sömürgeci Meşruiyet Mekanizmaları....	108
2.4 Yahudiler, Sömürgecilik ve Modern Dünya Düzeni	128
2.5 Yahudilerin Köle Ticareti ve Sömürgecilikteki Rollerini.....	132

3. BÖLÜM

AVRUPA-MERKEZCİ DÜŞÜNCE: TARİHSEL KÖKENLERİ, İDEOLOJİK İŞLEYİŞİ VE ELEŞTİRİSİ ..149

3.1 Avrupa Merkezci Medeniyet Anlatısı ve İlerleme Düşüncesi.....	149
3.2 İlerleme Miti: Avrupa Merkezci Medeniyet Anlatısı	161
3.3 Avrupa Merkezci Tarih Tasavvuru ve Teknolojik Tahakküm	171
3.4 Avrupa Merkezçilik ve İslam Medeniyetinin Görünmez Kılıfı	178
3.5 Alimlerden Algoritmalara: Ortak Aklın Tarihi	189
3.6 Altın Çağdan Kırılmaya: İslam Dünyasında İlmi Sürekliliğin Kaybı	197
3.7 Modern Dünyanın Temelleri: İslam Bilim Mirası	211

4. BÖLÜM:

EMPERYALİZMİN TRUVA ATLARI: KÜRESELLEŞME, DİJİTAL İLETİŞİM VE ULUSLARARASI KURUMLAR.....225

4.1 İşgalden Zihin Kolonizasyonuna: Emperyalizmin Tarihsel, Kültürel ve İdeolojik Serüveni	225
4.2 Topraktan Zihne Emperyalizm: Modern Dünyada Tahakkümün Dönüşümü	239
4.3 Sömürgeci Hegemonyaya: Küresel Emperyalizm ve Zihinsel Kuşatma	267
4.4 Dilden Dijitale Tahakküm: Kimlik ve Anlamın Dönüşümü	282
4.5 Sömürgeci Hegemonyaya: Küresel Emperyalizm ve Zihinsel Tahakküm.....	296
4.6 Modern Sömürgecilik: Kapitalizm ve Egemenliğin Aşınması.....	306
4.7 Görünmez Sömürgecilik: NATO Hegemonyası ve Küresel Emperyalizm	318

5. BÖLÜM

SEKÜLERİZM VE DEİZMİN TEOLOJİK KÖKENLERİ: İNCİL METİNLERİNDEKİ ÇELİŞKİLERİN BATIDA DİN ANLAYIŞINA ETKİSİ.....	325
5.1 Yahudilik ve Hristiyanlık İnancının İlk Dönem Tarihsel Serüveni	325
5.2 Tevhid'den Teslis'e: Hristiyanlık ve İktidar Mücadelesi ..	332
5.3 Kilisenin Dogmatizminden Seküler Akla: Bilimin Yükselişi	345
5.4 İncil Metinlerinin Kaynağı, Mahiyeti, Güvenilirliği Bağlamında Din ve Mesih inancı	358
5.5 Reformasyondan Sekülerizme: Kilise, Deizm ve Modern Batı	377
5.6 Kilise Otoritesinden Akıl Egemenliğine: Reform, Deizm ve Seküler Batı'nın Doğuşu	388

6. BÖLÜM:

KÜRESEL GÜÇ SENDROMU: MEDENİYETLER ÇATIŞMASI, İSLAMOFOBİ VE JEOPOLİTİK GERÇEKLIK	403
6.1 Soğuk Savaş'tan Medeniyetler Çatışmasına: Batı Hegemonyasının Sürekliliği	403
6.2 Medeniyetler Çatışması Tezi ve Batı Hegemonyasının İdeolojik İnşası	410
6.3 Medeniyet Söylemi ve Jeopolitik İnşa	422
6.5 Çok Kutuplu Dünyada İslam ve Kimlik	442
KAYNAKÇA	451

ÖNSÖZ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, dijital platformların, sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye, sinemaya, müziğe, sanata erişim her zamankinden daha kolay bir hâle gelmiştir. Ancak bu erişim kolaylığı, beraberinde bilginin kaynağı, mahiyeti, güvenilirliği ve doğruluğunun sorgulanması noktasında ciddi bir yanılgıyı da getirmiştir. Bilgiye ulaşmanın hızı, maalesef onun güvenilirliğine dair duyulan hassasiyeti zayıflatmış, niceliğin artışı niteliğin sorgulanmasını gölgede bırakmıştır. Çünkü mesele sadece bilgiye ulaşmak değildir. Bilginin niteliği, kaynağı, hangi amaçlarla dolaşıma sokulduğu ve hangi toplumsal, siyasal veya ekonomik hedeflere hizmet ettiği önemlidir. Dolayısıyla modern çağda yalnızca öğrenme aracı olmayan bilgi, aynı zamanda algı oluşturarak hegemonya kurmanın, en etkili stratejik silahlarından biridir. Küresel aktörlerin ve güç odaklarının kitle iletişim araçlarını, medya teknolojilerini ve sosyal platformların algoritmalarını belirli hedef ve politikalar doğrultusunda yönlendirmesi, bireylerin düşünme biçimlerini, tercihlerini, davranışlarını ve hatta değer yargılarını sistemli bir şekilde biçimlendirmektedir. Algoritmalar, insanların sadece hangi bilgiyi göreceğini belirlemiyor, aynı zamanda neye inanacaklarını, neyin doğru veya yanlış olduğunu, hangi markayı tercih edip, hangi ürünü tüketeceklerini, kimi destekleyip kimi dışlayacaklarını da büyük ölçüde tayin ediyor. Bu nedenle günümüzde duyarlılık ve ayrıcalık, yalnızca bilgiye sahip olmakta değil, bilginin kaynağını, doğruluk düzeyini ve arka plandaki niyetleri sorgulayabilmek en temel entelektüel sorumluluklardan biri hâline gelmiştir. Zira bilgi üretimi ve dolaşımı, artık küresel güç mücadelesinin merkezine yerleşmiştir. Toplumlara yönlendirmek, kültürel dönüşümleri tetiklemek ve inanç, ideoloji ile yaşam biçimlerini farklı coğrafyalara taşımak için stratejik bir araca dönüşmüştür. Tam da bu noktada kavramların gücü belirleyici bir rol oynar. Zira zihinsel dünyamız, kavramlar aracılığıyla şekillenir ve gerçekliği onların üzerinden anlamlandırırız. Algı yönetimi süreçlerinde kavramlar, kitlelerin yönlendirilmesinde en etkili araçlardan biridir. Bir

kavramın içeriği değiştirildiğinde, toplumların gerçekliği algılama biçimi de değiştiği gibi bu da farkında olunmadan düşüncelerin ve davranışların yeniden şekillenmesine yol açıyor. Böylece kültürler arası etkileşim yalnızca fiziksel veya ekonomik bir etkileşim olmaktan çıkarak zihinsel, ideolojik ve kültürel düzeyde dönüşümün kapılarını aralıyor. Mesele sadece bilgiye ulaşmak değildir. Asıl önemli olan o bilginin niteliği, kaynağı, hangi amaçlarla dolaşıma sokulduğu ve hangi toplumsal, siyasal veya ekonomik hedeflere hizmet ettiğidir. Modern çağda bilgi artık yalnızca bir öğrenme aracı değil, algı oluşturarak hegemonya kurmanın en etkili stratejik silahlarından biridir. Küresel aktörlerin ve güç odaklarının kitle iletişim araçlarını, medya teknolojilerini ve sosyal medya algoritmalarını belirli politikalar doğrultusunda yönlendirmesi, bireylerin düşünme biçimlerini, tercihlerini ve değer yargılarını sistemli bir şekilde biçimlendirmektedir. Algoritmalar bugün insanların sadece hangi bilgiyi göreceğini belirlemekle kalmıyor aynı zamanda neye inacaklarını, neyin doğru veya yanlış olduğunu, hangi ürünü tüketeceklerini ve hatta kimi destekleyip kimi dışlayacaklarını da büyük ölçüde tayin ediyor. Bu nedenle günümüzde gerçek bir duyarlılık, yalnızca bilgi sahibi olmayı değil, o bilginin kaynağını, doğruluğunu ve arka planındaki niyetleri, ideolojik misyonu sorgulayabilmeyi gerektirir. Bu sorgulama, en temel entelektüel sorumluluklardan biri hâline gelmiştir. Zira bilgi üretimi ve dolaşımı, artık küresel güç mücadelesinin merkezine yerleşmiş toplumları yönlendirmek ve kültürel dönüşümleri tetiklemek için kullanılan ideolojik ve psikolojik bir araca dönüşmüştür. Tam da bu noktada kavramların gücü belirleyici bir rol oynar. Çünkü zihinsel dünyamız kavramlar aracılığıyla şekillenir ve gerçekliği onlar üzerinden anlamlandırırız. Algı yönetimi süreçlerinde bir kavramın içeriği değiştirildiğinde, toplumun gerçekliği algılama biçimi de değişir, bu da farkında olunmadan düşünce ve davranışların yeniden kurgulanmasına yol açar. Böylece kültürler arası etkileşim, fiziksel veya ekonomik bir alışverişin ötesine geçerek zihinsel, ideolojik ve kültürel bir dönüşümün kapılarını aralar.

Bu kitapta konuları modern siyasal paradigmanın en sık başvurduğu, gündelik dilde sürekli tekrarlanan ve çoğu zaman sorgulanmadan benimsenen kavramlar üzerinden ele almayı tercih ettim. Zira kavramlar, yalnızca düşünceyi ifade eden sözcükler değil, aynı zamanda tarihsel birikimin, ideolojik yüklerin ve toplumsal hafızanın taşıyıcılarıdır. Kavramların ardındaki anlam katmanlarını çözümlenmeden ne modern siyasetin paradigmalarını ve küresel stratejilerini ne de çağımızın toplumsal tartışmalarını derinlemesine kavrayabiliriz.

Amacım, bu kavramların yüzeysel geçerliliklerini aşarak dayandıkları zihinsel arka planı, yerleştikleri ideolojik çerçeveleri ve üstlendikleri toplumsal yönlendirme işlevlerini görünür kılmaktır. Zira modern siyasal paradigmanın dolaşıma soktuğu bu kavramlar, çoğu zaman farkında olmadan düşünce ufkumuzu daraltmakta ve gerçekliği tek boyutlu bir algıya indirgemektedir. Şüphesiz insan, varoluşunun en derininde anlam arayışını sürdüren bir varlıktır. Yaşadığı her an, gördüğü her manzara, işittiği her ses ve edindiği her bilgi, bu arayışın yapı taşlarını oluşturur. İnsan, düşüncenin formu olan dil ve dilin özü olan kavramlar aracılığıyla varlığı kelimelerle örer. Kavramlar yalnızca birer sözcük değil, zihnin dünyayı algılama biçimidir. Kavramların sahih bir içerikle kullanılması hem bireysel zihnin inşası hem de toplumun ortak anlam dünyasının sağlam temeller üzerinde yükselmesi açısından hayati önem taşır. İnsan, varoluşsal anlam arayışında kavramları bir pusula gibi kullanır. Bu pusula, kişiyi "idrak" denilen derin bilince ulaştırarak karanlıktan aydınlığa çıkarır. Doğru kavramlarla düşünen insan hem kendi varlığını hem de evrenin düzenini daha berrak bir biçimde kavrar. Böylece hakikat arayışı, soyut bir fikir olmaktan çıkarak yaşam pratiğinde somut bir istikamete dönüşür. Bu anlamlandırma çabası, sadece entelektüel bir etkinlik değil, varoluşsal bir zorunluluktur. Çünkü insan anlam verdiği ölçüde var olur, anlamsızlıkta ise kaybolur.

Bu çalışmada, zihnimize hazır kalıplar halinde sunulan anlam çerçevelerini sorgulamayı, onların ardındaki görünmez ideolojik bağları çözmeyi ve okuyucuya farklı bir ufuk sunmayı amaçladım. Günlük hayatta, medyada veya akademik ortamlarda sıkça tekrarladığımız kavramlar; düşünme biçimimizi ve yaşam

pratiklerimizi doğrudan etkileyerek psikolojik dünyamız üzerinde belirleyici bir güç kurar. Kavramlar düşüncenin kimliği, zihnin taşıyıcısıdır. Her kavramın ardında bir duyuş biçimi, tarihsel bir tecrübe ve kültürel bir birikim saklıdır. Dolayısıyla kavramlar, kimlikleri inşa eden ve aidiyetleri besleyen yaşayan organizmalardır. Kavramların zihinsel dünyamızdaki rolü, çoğu zaman fark edilmese de belirleyicidir. İnsan yalnızca bilinçli tercihleriyle değil, bilinçdışına işleyen çağrışımlarla da kabuller inşa eder. Örneğin, "gelişmiş ülke", "modern yaşam" veya "geri kalmış halk" gibi nitelemeler salt akademik tanımlar değil, toplumların özgüvenini ve gelecek ufuklarını biçimlendiren psikolojik yüklerdir. Batı'nın kendi tarihsel deneyiminden süzerek ürettiği kavramları sorgulamadan içselleştirmek ve bunları bir "çağdaşlık göstergesi" olarak sahiplenmek, aslında derin bir psikolojik zaafın ifadesidir. Kendi kadim söz dağarcığını "ilkel" görerek Batı menşeli kavramlarla konuşmayı modernlik sayan birey, farkında olmadan varlığını "ötekinin" gözünden tanımlamaya mahkûm olur. Kültürel emperyalizm tam da burada ortaya çıkar; bir toplum kavramların cazibesine kapılıp arka planını çözümlmeyi bıraktığında, zihinsel bağımsızlığını kaybeder.

Günümüzde medeniyet, demokrasi, özgürlük ve adalet gibi kavramların yoğun kullanımı, çoğu zaman içlerinin boşalmasına ve sıradan etiketlere dönüşmesine sebep olmaktadır. Oysa kavramların sıradanlaşması, taşıdıkları anlamın zihinde görünmez hale gelmesi demektir. Bu durum, toplumun kavramlar üzerinden gelen yönlendirmeleri fark edememesine yol açar. Örneğin küreselleşme sadece sınırların kalkması değil, aynı zamanda günlük yaşam alışkanlıklarından, giyim ve beslenme vb. belirli standartların ve kapitalist zihniyetin dünyanın en ücra köşelerine dayatılması sürecidir. Medya, sinema ve dijital kültür aracılığıyla taşınan bu algı, bir yandan etkileşimi artırırken öte yandan toplumsal hafızayı aşındırarak kültürel erozyona sebep olur. Bu nedenle kavramlara dair geliştireceğimiz bilinç, toplumsal bilincimizi ve geleceğimizi biçimlendiren en güçlü faktör olacaktır.

Antonio Gramsci'nin "hegemonya" kavramı, egemen ideolojilerin, dünya görüşünün, düşüncelerin nasıl toplumsal rıza ürettiğini gösterir. Başka bir örnek olarak kapitalizm, çoğu zaman yalnızca ekonomik bir düzen olarak tanımlansa da, bu dar tanım kavramın taşıdığı derinliği ifade etmez. Kapitalizm, üretim ve tüketim ilişkilerinin ötesinde, insanın doğayla, toplumla ve kendi benliğiyle kurduğu ilişkiye damgasını vuran bir zihniyet biçimidir. Karl Marx'ın ifade ettiği üzere kapitalizm, emeği metalaştırmakla kalmaz, insanın kendisini de piyasanın kuralları çerçevesinde yeniden tanımlar. İnsan, bu zihniyet içinde "üretici", "tüketici" ya da "piyasa aktörü" kimlikleriyle konumlandırılır ve varoluşunu ekonomik bir çerçeveye dönüştürür.

Kapitalizm, ilerleme, küreselleşme ve demokrasi gibi kavramlar insanın varoluş anlayışını dönüştüren bir anlam çerçevesi üreterek toplumsal rızanın inşasında ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde merkezi bir rol üstlenir. Bu durum bizi, kavramların "masum" olmadığı gerçeğinden hareketle Avrupa merkezci düşünce meselesine götürür. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin sağladığı güçle birleşen Avrupa merkezcilik, kapitalizm ve küreselleşme üzerinden yeni bir dünya düzeni belirlemiştir. Bu bağlamda kapitalizm, yalnızca ekonomik bir örgütlenme biçimi değil "rasyonel birey", "verimlilik" ve "ilerleme" gibi kavramlarla dünyaya dayatılan bir zihniyet kalıbıdır. Küreselleşme ise bu zihniyetin çağdaş uzantısı olarak Batı merkezli değerlerin medya, teknoloji ve hukuk aracılığıyla evrensel normlara dönüştürülmesini sağlamıştır.

Avrupa merkezcilik, Batı'nın sadece askeri veya ekonomik üstünlüğü değil, kavramlar üzerinden kurduğu zihinsel, entelektüel, kültürel ve hukuksal hegemonyasıdır. Batı, kendi tarihsel tecrübelerinden doğan kavramları evrenselmiş gibi dünyaya dayatarak farklı toplumların mirasını ve tecrübesini gölgede bırakmış, hatta değersizleştirmiştir. Unutulmamalıdır ki Batı'nın yaşadığı bu dönüşüm, sadece kendi iç dinamikleriyle değil, Doğu'dan aktarılan bilgi, tecrübe ve teknolojilerle mümkün olmuştur.

Sömürgecilik sadece toprakları ve madenleri değil, toplumların zihnini, kabullerini ve yönelişlerini de değiştirmiştir. Nitekim

oryantalist bilgi üretimi; "Doğu", "geri kalmışlık" ve "ilkel" gibi kavramları icat ederek Batı'nın üstünlüğünü "doğal" göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle kavramların ardındaki zihniyeti çözümlmek, aslında bir zihinsel özgürlük mücadelesidir.

Bu zihinsel mücadelenin yerel yansımalarını, ülkemizin sosyo-politik açıdan en sancılı dönemlerinden biri olan 1990'lı yıllarda açıkça görmek mümkündür. O dönemde laiklik, şeriat, cumhuriyet, çağdaşlık, Alevilik ve Sünnilik gibi çok katmanlı kavramlar, tarihsel bağlarından koparılarak toplumsal fay hatlarını tetikleyen birer kutuplaşma aracına dönüştürülmüştür. Bu kavramlar, farklı siyasal kamplar arasında birer mücadele nesnesi haline getirilmiş; toplumun geniş kesimleri dar ideolojik çerçeveler içine hapsedilerek karşı karşıya getirilmiştir. Bugün geriye dönüp bakıldığında söz konusu kavramlar etrafındaki çatışmaların, toplumun bu değerlere yüklediği ideolojik ve yapay anlamlardan olduğu görülmektedir.

Özetle kavramlar; yalnızca düşünceyi ifade etmez. İnanç, değer ve ahlak konularında toplumsal algıyı yönlendiren birer strateji unsuru olarak işlev görür. Kavramların anlamlarının bilinçli olarak yeniden üretilmesi ve iletişim araçları ve medya aracılığıyla sürekli dolaşıma sokulması, güç mücadelelerinin en temel yöntemidir. Bir kavramın zihindeki anlamı ne kadar berrak olursa olsun, ideolojik mekanizmalar devreye girdiğinde bu anlam gölgelenmekte ve kavram, kitleleri çatıştıracak bir aygıt dönüştürülmektedir.

Bu çalışmada ele aldığım konuları yalnızca tarihsel bir değerlendirme olarak değil felsefi, siyasi, sosyolojik ve stratejik boyutlarıyla irdeleyerek bütüncül bir bakış açısı sunmaya gayret ettim. Şüphesiz ki Avrupa merkezci siyasal paradigma, burada tartışılan başlıklardan ibaret değildir. Ancak seçilen konular, bu paradigmanın ana felsefesini ve yapısal dinamiklerini anlamak adına güçlü bir zemin teşkil etmektedir; bu konuların ideolojik açımları irdelendiğinde ise çok daha geniş bir perspektife ulaşma imkânı doğacaktır. Çünkü bilgi, insanın kendi varlığını, çevresini ve kâinatı anlamlandırma çabasında ona rehberlik eden, idrakini derinleştirerek hakikat yolculuğuna yön veren ve

yaşamını bu bilinçle inşa etmesine imkân tanıyan kadim bir hazinedir. Kimi zaman yitik, kimi zaman unutulmuş gibi görünse de aslında hep yanı başımızda duran bu hazine yeniden keşfedildiğinde insanı varoluşun özüne yaklaştırır ve ışığını hakikati arayan gönüllere saçar. Bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğumuz şey, ezberlerin ötesine geçen, derinlikli bir bakış açısı ve özgün bir gelecek tasavvurudur. Benim için bu kitap, tam da böyle bir arayışın ürünüdür. Dilerim ki okuyucu burada dile gelen analizlerden ve düşüncelerden kendi yolculuğuna dair bir ışık bulur, sorularını çoğaltır, kendi cevaplarını üretir ve geleceğe daha güvenli, kararlı adımlarla yürür.

Bu noktada kitabın okuyucuyla buluşma sürecinde, kıymetli vakitlerini ayırarak son okuma ve tashih aşamasında titiz bir yaklaşımla, esere kazandırdığı derinlik ve vizyonla eserin sizlere sunulmasında çok değerli katkı sağlayan saygıdeğer Prof. Dr. Ahmet Dağ'a şükranlarımı ve hürmetlerimi sunuyorum.

Bu mütevazı çalışmamın geleceğe dair yeni ufuklar açmasını temenni ediyorum, bu düşünce yolculuğunda satırlarıma eşlik eden tüm okuyuculara içtenlikle teşekkür ediyorum.

Ahmet TİRFİL

Bursa

